

DÜĞÜNLERİMİZLE İLGİLİ TERİMLER VE BUNLARIN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ*

Dr. Doğan KAYA

Doğumdan ölüme kadar insan hayatına yeni bir şekil, enerji, dinamizm, davranış ve yaşama tarzı kazandıran birtakım safhalar vardır. Bunların başında da düğünler gelir.

İnsan evlenme ile birlikte bağımlılıktan serbestliğe, kayıtsızlıktan sorumluluğa, tek yaşamadan çok kişi ile yaşamaya adım atmış olur. Bu kadar önemli unsurların varlığı ve şekillenmesi büyük hazırlık ve organizeleri de beraberinde getirir. Nitekim bir düğünün yapılması kademe kademe süren işlem ve geleneklerle gerçekleştirilir. Bu gelenekleri ana başlıklarla şöyle gösterebiliriz:

- I. Kız isteme
- II. Söz kesimi-Şerbet
- III. Nişan
- IV. Düğün
- V. Düğün sonrası

Bunların icrası sırasında halkımız çeşitli uygulamalara başvurur. İlişki, davranış, hediye eğlence vs. gibi faktörlerin varlığı birtakım terimleri ortaya çıkarmıştır. Bu terimler yörelere göre farklılık göstermekle beraber, ortak özellikte de olabilmektedir.

Bu çalışmamızda düğün geleneği içerisinde kullanılan sözlerin nitelikleri üzerinde duracak, onları gösterdikleri özelliklerine göre gruplandırmaya çalışacağız.

I. KIZ İSTEME

Kız istemeden önceki faaliyetleri kapsayan, dünür gidenlerle ilgili ve kız evinin, kızlarını vermeyi kabul ettiklerini ifade etmek için karşı tarafa verdikleri hediyeleri kapsayan sözlerdir.

---

*Yayımlandığı yer: *Millî Folklor*, Bahar-Yaz 1996, S. 29-30, s. 23-29. / *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, Ankara, [1997], s. 148-157.

A. Davranışlar-Pratikler

Ağız arama, ana dünürlüğü, ayıttırma, büyük dünürçülük, dünür düşme, dünür gezme, dünür gitme, elbastı, elçilik, görücülük, görücüye çıkma, gönülleri var olmak, izin alma, kız arama-kız bakma-kız beğenme-kız sarraflama, kız isteme, sıra yemeği, söz taşlama.

B. Kişiler

Ardabulucu aracı-saye kulgan, büyük dünür, büyük dünürçülük, dilekçi, düğür-dünür-tüngür, dünürcü, dünürbaşı, cauşı, gasit, görücü, erkek dünür, elçi, kılavuz, küçük dünür.

C. Araç-Gereç

İşlengi.

II. SÖZ KESİMİ-ŞERBET

Kız evinin, kızlarını vermeyi kabul ettiklerini ifade etmek için karşı tarafı verdikleri hediyeleri; söz kesimi yapılırken iki tarafın birbirine verdikleri hediyeler, takılar ve çamaşırları, söz kesiminden sonra kız evinde yenilen yemek ve şerbetle ilgili sözleri kapsar. Diğer taraftan söz kesmek için bir araya gelen ve erkeklerden oluşan dünür, şerbet için kız evine gönderilen şekere örtülen ve kaynanaya verilecek olan kumaşla, şerbet sırasında ağız silmek için misafirlere verilen peşkir gibi sözler de bu bölümde değerlendirilebilecek sözlerdendir.

A. Davranışlar-Pratikler

Beh takma, büyük göre, elöpme, güvey kulağı, çekmek, haftalık götürme, he kahvesi, heybe götürme, kahvesini içmek, kalın başlığı görmek, kız görme, küçük dünürlük, küçük göre, yüz açma, mendil alma, meslehet çayı, mühlet istemek, ruba düzmek, söz kesen götürme, şerbet içme-hıtbе-sakalöpme, teycere, yalancı şerbet, yoklama, yollama.

B. Hediye

Adbelli, beklık, damızlık-yedeklik-yıllarlık, dil bağı, gönül eminliği, kara helva, kellebaşı-küçük nişan, pey, satu, sini dönmesi, üç günlük, yüz görümcesi.

C. Ziyafet

Ağız tadı, hatem ekmeği, küçük şerbet, söz helvası, söz pilavı, şirinlik.

D. Sözkeseimi ve Şerbetle ilgili diğler sözler

Bitirim düğünü, şeker örtüsü, şerbet yağlığı.

III. NİŞAN

Nişan töreni sırasında yapılan pratiklerle ilgili hamam, karşılıklı ziyaretler, kıza akraba gezdirme, akrabanın nişanlı tarafları tebrike gidişi, damak adayının hediyelerle kız yanına gitmesi, nişan sırasında okunan duayı; nişanla ilgili kumaş, elbise ve diğler eşyaları; kız evinin oğlan evine gönderdiği davetlilerin nişanı için getirdiğı hediyeleri, çeşitli vesilelerle oğlan evinden alınan bahşişleri; taraflar karşılıklı olarak gönderdiği tatlı ve çerezleri, ziyafetleri ihtiva eden bütün sözler bu grup içinde zikredilmiştir.

A. Davranışlar-Pratikler

Ayak açma hamamı, ayak yolu açma, belli takma, çember örtme, dönme hamamı, dürü, el öpme, görüşe gitme, görüştürme, göz aydınlığına gitme, kaynana görme, kız yanına gitme, nişan atma, nişan bozma, nişana gitme, nişan değıştirmek, nişan duası, nişan hamamı, nişanlı görme, nişan yeme, namzet olmak, saç okuma, sakal öpme, partar aparmak, peşkir sallama, urba götürmek, yağlık bağlama, yüz görümü, yüzük takma.

B. Araç-Gereç

Ayak eni, harç-kova-sini, ilk nişan, nişan bohçası, nişan bayrağı, nişan selesi, nişan sinisi, sini dönmesi.

C. Hediyeler

Bayramcalık, bayramlık, dutu, saç; süt hakkı, şeker başı, yandaşı, yelü, yol.

E. Ziyafet-Çerez tatlı

Ağız tarlaması, cumaylık, dünür daveti, hafta yemişi, gor, tatlılık, şirani.

F. Tören

Büyük dünürlük, çotra nişan töreni, dutu töreni, dutu töreni, goda, erkek nişanı, nişan, şirani.

G. Nişanla ilgili diğer sözler

Başı bozulmamış, gelin kurbanı, görümlük, haciana, iftariye, kurbanlık, nişan alayı, nişanlı-yavuklu, ukuntu (okuyuntu) yeri, şirrinig, ulaşık, yaz meyvesi.

IV. DÜĞÜN

Çalışmamız içerisinde en fazla yekunu tutan sözler,. Bu bölümde yer almaktadır. Tespit edilen sözler on bir ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar, özelliklerine göre şu şekilde çeşitlilik gösterirler:

A. Akitler-Belgeler

Çehiz cüzdanı, çehiz kâğıdı- çeyiz senedi, defter, defter etme, doldurma, izinname.

B. Başlık

Ağırlık-ağırlık parası, ata yolluğu, atayolu, baba-ağırlığı, babahakkı, başlık parası, başlık yatırma, günsalık, he demelik, he deme parası, kalın, kan parası, kara mal, kebin, kesir, koyu parası, küçük nişan-söz, mehir, mehr-i müeccel - mihr-i muaccel – mihr-i müsemma, tüy mal, yol, vase.

C. Zaman-Gün

1. Düğün öncesi

Düğün isteme, düğün kesimi, kesim kesme, günsalık.

2. Düğünün ilk günü

Kavil olma günü, yük yığılması.

3. Düğün içi

Baş bozma günü-gelin çıkartma günü-gelin göçürme günü-gelin savması günü-düğüşü günü-hak alma günü.

D. Araç-Gereçler

1. Gelinle ilgili

Ağırlık, ahret dalı, alt bazarlık, ana yaşmağı, ayak eni, bazarlık, baş bazarlık, bayantı, bekâret kuşağı, beklık, bel bağı, bo, boy, cehiz, en, esvab, ev yıkan torba, fata, gelin takısı, gizli kutu, güvey yastığı, iç, kalın, kaynana gömleği, kmaya haber, kına yüzüğü, koşantı, koşu yastığı, kufa, nahıl, oğlan

şahı, pırtı, saçı, sepet, seyesana, şimşir, torba, yırlık, yolluk, yük, vec, yatak yüzü.

2.Damatla ilgili

Kız şahı, güvey çamaşırı, yolluk.

3. Düğünle İlgili

At eni, bayrak, çimenlik, düğün ekmeği, düğün odunu, etsiz bayrak, "hayırlı olsun" odası, hunçe-hunça, gelbere, güdük, güveyi başı odası, kaskıor, kına ekmeği, koçi, koltuk, çöreği, mafe, okuluk, pehlivan askısı, şoh-yom, ağacı, yüzağı-yüz aklığı, bekâret bezi.

4. Akraba ve davetlilerle ilgili

Ağırlık – kona, ana yolluğu, kat, güvey dokuzu.

E. Davranışlar-Pratikler

1. Düğüne hazırlanma

Askıya gitme, baskına gitme, bayrak dikme-bayrak kaldırmak, çıra dırlatma, danışık ekmeği, danışık günü, danışık kahvesi, düğünlük kesmek, ekmek değiştirme, iki başını görme, pazarlık kahvesi, sandık götürme, şah bezeme, yol aparmak, yozucu gönderme, yufka, zahire gönderme.

2. Çeyizle ilgili

Ağırlık götürme, atıntı atma, bedesten bozma, biçim bohça çıkarma, cehiz asma-çeyiz serme-çeyiz dizme, çehiz götürme, çehiz yazma, defter götürme, düzgüne gitmek, harç-görme, kalın götürme, keten kesme-urba görme-urba kesimi-yöngöş, pazarlık görme, pırtı, urba görme, veç götürme, yatak biçme, yün götürme.

3. Gelinle ilgili

Avuç açtırma, baş örümü, bel bağlama, cingil takma, doluk kesme, esvap giydirme, gelin alma-gelin göçü-gelin götürme-kız göçürme-gelin göçürme, gelin ardına gitmek, gelin bindirme, gelin çıkarma, gelinci gitme, gelin görmek, gelini ata bindirmek, gelin indirme, gelin kurtarma, gelin okşama, hakallama, hak alma, horoz kakması, kâkül kesme, kızı suya oturtma, koltuğa verme, kuşak çözme, kuşak kuşatma, kutlama, şedede aparmag.

4. Damatla ilgili

Atlı yığma, damat kaçırma-güvey çalmak-güvey kaçırma-güvey saklama, damat bağlama, güvey başı dizmek, güvey dolanma, güvey dolaştırma, güvey gezdirme-güvey cillesi-güvey sahrası-güvey seyranı-güvey yanı, güvey içeri tıkma, güvey öğme, güvey taşlama, güvey saklama, imam nikâhı, kebin kesmek, saçı saçmak, şah kaldırma, suya bastırma.

5. Kınayla ilgili

Homukma, kayırt gitme, kına götürme.

6. Temizlikle ilgili

Bazar hamamı-bazar hamamı, düzgün hamamı, gelin hamamı, gündüz kınası, güvey çimdirmeye, güvey hamamı, hamam, hamam dönmesi, kekil hamamı, kına hamamı, kız hamamı, para açısı, peştemal hamamı, tel hamamı.

7. Davet - Misafirlikle ilgili

Atlı indirmek, düğüne okumak-düğün okumak-okumak-oku vermek, ev açmak, karnen, kız eve çağırma, konak kaldırma, konuk vermek, oğlan eve çağırma.

8. Tatlılık-Ziyafet-Çerezle ilgili

Arpalama, çerez toplama, konuğa yemek, meslehet aşısı, nişan ekmeği, siftah helvası, yağma-çanak yağması-çorba kapma-han-ı yağma-kendiyü-pilav kapma-potlaç-tavuk kapma.

9. Hediye-Bahşişle ilgili

Duru, gecelik gönderme, gelin salınması, gelin sandığı - açılması, kuyruk tartma, saçı okuma, tabak çıkarma, yeddi, yol kesme.

10. Ziyaretle ilgili

Danışa gitme, gelin görme, kız evine baskın, yenge gitmek, yüz açımı.

11. Kutlamayla ilgili

Gözaydına gitme - gözaydınlığı vermek

12. Spor

Papağa gitme-papak götürme, yastık koşusu.

13. Gerdekle ilgili

Duvak açma, ele verme-elleşürme, gerdeğe atma, müjdeye gitme, çarşaf çı-karma.

F. Hediyeler

1. Geline verilen hediyeler

Ağız açma, askı, avuç altını, beh, beylik karaltısı, dilbağı-yüz görümlüğü, duvak bahşışı, evelli-küsülük, halat indirmelik, hulliyat kapılık, özenlik, pazarlık, söyletmelik, söylemezlik, takım.

2. Gelinin yakınlarına verilen hediyeler

Ana bezi, baba yolu, bibi yolu-hala yolu, dayı yolu, dede yolu-kardeş yolu, emmi yolu, halat-galat, haliyet, şerci, süt hakkı, tohum, yol, yolluk.

3. Damada verilen hediyeler

Çıgın, güveyilik, halat, müjde yastığı, yavuklu çiçeği.

4. Damadın yakınlarına verilen hediyeler

Duru, kellebaşı.

5. Düğün evine getirilen hediyeler

Bırakıntı, duru, hatır sora, kaniska, kırkım, konak, mermer, saçı, yol.

6. Davetlilere verileri hediyeler

Çift okuntu, çit, gövent oku, okuyuntu, tek okuntu, yolluk, yol verme.

7. Düğün vazifelilerine verilen hediyeler

Baş bağlama, çalgıcı eni.

G. Bahşişler

1. Gelinin yakınlarına verilen bahşişler

Abla payı, bel bağlanmıyor, çivi gitmiyor, gelin attan inmiyor, gelin çıkmıyor, gelin eve girmiyor, gelin parası, helvalık, kapı açılmıyor, kapı açma parası-piştı dare, kapı basma, kapı bıçağı, kapı tutma, kına parası, sandık açılmıyor, sandık parası, süyünşi, yol ver parası.

2. Damadın yalçınlarına yerilen bahşişler

El açma.

3. Davetlilere verilen bahşişler

Magariç, para basmak, şabaş, şapka alma, toprak bastı-kız parası, yol kesme, yol verme.

4. Düğün vazifelilerine verilen bahşişler

Bıçak kesme, evirgeç kaldırmıyor, gelin süslenmiyor, kazan açması, kına ezilmiyor-kına özenmiyor, külah gelmiyor, makas kesmiyor, tas batmıyor, ustura kesmiyor, yemek tuzuna bakma.

H. Ezgi

Duvak açımı, gelin ağlatma kaydesi, gelin çıkarma havası, gelin okşaması, helesa, kâbenı, kına kaydesi, nöbet çalgısı, sinsav.

I. Tatlılık - Ziyafet

1. Düğün öncesi

Dınışık, iftar yemeği, yaz gezmesi.

2. Düğünün sırasında

Atlandırma yemeği, atlı. çay, bayraktar ekmeği, bayrak yemeği, bekârlık yemeği, danışık aşı, dan pilavı, dünürcü yemeği, hayır aşı, karnen şerbeti, konuk, somat, tomgavıt, varma gelme, samah yapma, gelin yanı-göre yemeği, güveyileme, güvey başı, güvey ekmeği, güvey kondurma, güvey sofrası, güveyi yemeği.

3. Gelin ve Damatla ilgili

Damat ve çağırma, honça yemeği, güvey önlüğü, güvey önü, sini önderme, yastık çerezi-yastılık çerezi.

J. Tören

1. Düğün öncesi

Saç düşürme (çaç çüşürme), çuval ağzı, güvey eğlenmesi, ön düğün, saç kesme.

2. İlk gün

Döğüşü günü, hoş gördü, kız ortası, koltuk töreni, oturak, seher davulu, şirincelik, yüz açımı, yüz yazımı.

K. Süslenme-Giyim

1. Gelinle ilgili

Arakn, bahçe ba, ba bağlama, ba rm, civan baı, çatı çatma, gelin baı, gelinbaı bağlama, gelin dizme, kuşatma, mumba, sa örme, yapıştırma, yüz yazısı, yüz yazma.

2. Damatla ilgili

Ba donanma, damat donatma-damak okamak-güvey donatması-güvey düzme-güvey donatması-güvey düzme-güvey giydirme-güvey katma-güvey okamak-özne damat traı-güvey traı.

3. Yakınlarla ilgili

eki ekme.

V. DÜĞÜN SONRASI

Türk folklorunda yaatılan önemli geleneklerden birisi de düğün sonrasına aittir. Dolayısıyla bu geleneğe bağlı olarak çeşitli sözlerin var olmasını da tabii karşılamak gerekir. Düğün sonrasına ait sözler de çeşitlilik bakımından dört cephede kendilerini gösterirler.

A. Tren

Betaar-betaar toy, curnalık, duluk kesme, duvak, duvak açma, duvak günü, gelin cuması, edi hamamı, el öpme, gelin cuması, edi hamamı, el öpme, gelin cuması, gelin hamamı, gelin paası, gelin yanı, gelin yüzüğü, göre-gelin yüzü, paa günü, güveyi baı, kâkül günü, keldi kesme, sabahiye. semel günü, supa günü, su düğünü, tohum saçtırma, yüz aımı. zlf kesme.

B. Ziyaret

Ayak açması-ayak döndü-ayak dönümü-ayak dönümü-el öpme, eniteliğe gitme-yüz örtü, kız arkası, kişi, konukluk, mbareki,  günlük, yeddiye dönme-yedilik-yediye, yol açma.

C. Hediye

El pme, yüz açma, yüz. ağı, cumalık, yoklatma.

D. Tatlılık - Ziyafet

Bgr kaldırma, cuma baklavası, ılatku, geze, güvey yemeği, kırıttma, kız ardı, sernet-sepet, spba.

VI. DÜĞÜNLE İLGİLİ DİĞER SÖZLER

Yukarıda tasnife tabi tuttuğumuz sözlerin dışında kalan ve genel bir özellik taşıyan sözler de vardır. Bunları da bir başka grup içinde değerlendirdik.

A. Davet

Bargak, beh, kök, mum, oku, okulu, okuma, okuntu-okuyuntu, halat.

B. Çehiz

Marşaf, simdik, yedi hacet.

C. Hediye

Anayolu, boşboğaz, kına davan, musluk, sogım, tohum davarı.

D. Tatlılık-Ziyafet-Yemek

Ağız tadı, .delikanlı heybesi, düğün ekmeği, gelin ekmeği-koltuk ekmeği, .kavil, kına yemişi, okurluk, maya tutması, şişlik, toyluğ.

E. Tören-Toplantı Eğlence

Boşu günü, duvak, helosa.

F. Kişi ve Gruplar

Abdallar, ağırlıklı koca, ahretlik brozeva-sağdıç-sağdış, ana halkı, atlı, başı bütün, baş sağdıç, bayrakçı, bayraktar, berbug, yenge, bıçakçı, cebele, çavuş, çekici, çeyiz yengeleri-dalbek, danışçı, davetçi-teklifa, değnekçi bıçakçı, delikanlı başı, direğen-düğüş-düğüüsü, dünnürşü, edeler, esvap görüceleri-kalın görücüleri, gelin alayı, gelin alçı-gelin alıcı, gelin kızıcı, gelin onarıcı, göreci, gözcü, hakçı, kahvecibaşı, kâhya, kalın görücüleri, karakuşi, kasıt, kaskıorcu, kaytarıcılar, kılavuz, kına alayı, kınacı, kınacı kızları, kızbaşı, kız ellisi, konakçı, köçek, kuda-kudagıy, makar, mumcu, okucu-okuyucu - çağırıcı, okuyucu kadın, papağ, pırtı yengesi, salıkçı , salıkçı, seymenbaşı, şah alayı, tamada-yesevur, telek, testemelci, tilki, tomgavit koca, tomgavit yenge, toy babası, üz(yüz) alan, yan sağdıç, yan yenge, yenge, yengeliç, yiğitbaşı-fike, yiğit koldaş, yomcu, yozucu.

G. Genel Sözcükler

Adaklanma, akraba evliliği, al basması, analık, ayağı dönen, ayn indirme, babalık, bağlı, başlık, baslık kesmek, belli-nişan, bellilik-nişanlılık, bel kuda, berdel-değişik-değişik yapma, beşik kertme-beşik kuda, cihaz düzme, damat bağlama, darısı sizlere day gelmek-emeksiz, dotman evlenmesi, emeksiz, emişik, emişme, enci, eniştelik yapma, ferik, gayret kuşağı, gelinlik, gelinlik etme-gelinlik öğrenme, gerdek-zıfak, gündüz mum, güvey-küreke, güvey töresi, havas olma, heyve koyme, işgüvey, iğrar, kalık, kepir-yaban değişimi, kesbiç, kına gecesi, kısmeti açılmak, kizevi, kilitleme, koltuk, levirat, ocak bozma, oğlan evi, odalanmak, nişan değişme, sorarat, sözlü, pısmar evlenmesi, söz kesimi-söz kesme-temlikkeyye, şirinlik, tavuk, düğün, üvey, yanında getirme, yas kaldırma-yas çıkarma, yom.

Diğer taraftan düğünle ilgili sözcükler yapı bakımından da çeşitlilik gösterirler.

I. Basit sözcükler: Tek kelimededen ibaret olan sözcüklerdir.

Dünür, şirinlik, okuntu, iftariye, kalın, potlaç, yolluk, sağdıç, şirinlik...

II. Bileşik sözcükler: İki veya daha fazla kelimededen oluşan sözcüklerdir.

Ağız arama, yüz açma, gözaydınlığa gitme, süt hakkı, güvey traşı, ayak açma hamamı, güvey başı dizmek, gelin çıkarma havası, yol ver parası.

III. Cümle sözcükleri: Bilhassa bahşış almak için söylenen sözcükler olup şimdiki zaman şeklinde kullanılan sözcüklerdir.

Bel bağlanmıyor, gelin attan inmiyor, kapı açılmıyor, sandık açılmıyor, tas batmıyor.

Yüzlerce kaynaktan tespit ettiğimiz bu sözcüklerin elbetteki eksik olduğunu kabul etmek durumundayız. Bilhassa, mahalli basında yer alan sözcüklerin de değerlendirilmesiyle daha tam ve daha objektif bir değerlendirmenin yapılacağı şüphesizdir. Bizim tesellimiz bu alanda ilk defa böyle bir tasnif denemesine gidilmiş olması ve bundan sonraki çalışmalara bir başlangıç teşkil etmesidir.